

Pelles Tamás
A magyar–olasz két tanítási nyelvű oktatás
 (PTE Nyelvtudományi Doktori
 Disszertációk 1.)
 PTE Nyelvtudományi Doktori Iskola:
 Pécs, 2006. 245 p.

Pelles Tamás hiánypótló könyvét ajánlom az érdeklődő olvasóknak. A kötet a Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskolája által indított *Nyelvészeti Doktori Disszertációk* c. sorozat első darabjaként jelent meg, nagyon igényes és tetszetős formában. A szerző PhD fokozattal rendelkező „tudós tanárként” oktatja olasz nyelven a matematikát, a fizikát és az informatikát a pécsi Kodály Zoltán magyar–olasz két tanítási nyelvű gimnáziumban. Mint számos publikációja is bizonyítja, otthonosan mozog a magyar–olasz kétnyelvű oktatás jelenében és múltjában, valamint az ehhez kapcsolódó terminológia kérdéseiben és a szaknyelvoktatás témakörében.

A kötet tárgyát a múltban és a napjainkban magyar–olasz kétnyelvű oktatást folytató iskolák képezik. A szerző az iskolák létrejöttének, működésének, átalakulásának, esetleges megszűnésének körülményeit vizsgálja, elsősorban nyelvpolitikai szempontok alapján. Feltárja az egyes intézmények által alkalmazott két tanítási nyelvű oktatási modellek előnyeit és hátrányait, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a múltban bevált módszereket megfelelő átalakítás után a mai viszonyok között alkalmazza. Vizsgálatának tárgya még a tantárgyak két tanítási nyelvű vagy idegen nyelvű oktatása a tantárgy és a tannyelv szempontjából, a személyi és a tárgyi feltételek, a tankönyvek és a segédanyagok.

Céljait tekintve a kutatás három nagy részre osztható: nyelvpolitikai, tannyelv-pedagógiai és tantárgy-pedagógiai részre. A mű ilyen kérdésekre keresi a választ: milyen nyelvpolitikai megfontolások vezettek a múltban a magyar–olasz két tanítási nyelvű iskolák létrejöttéhez; hogyan hatott a nyelvpolitika az

iskolák életére; megvalósulnak-e magasabb kulturális célok, túlmutatva a mindenkori nyelvpolitikai szándékokon; melyek azok a két tanítási nyelvű oktatási formák, amelyek magyar–olasz viszonylatban előfordultak és előfordulnak; milyen kapcsolat áll fenn a tartalom alapú nyelvoktatás és a két tanítási nyelvű oktatás között; a két tanítási nyelvű oktatás milyen előnyökkel és hátrányokkal jár a célnyelven tanított tantárgyak szempontjából, hogyan kompenzálhatóak a hátrányok; milyen szerepet játszik ebben a folyamatban a terminológia helyes használata. A válaszokat Pelles Tamás hosszas kutatómunka eredményeként adja meg: dolgozott magyar, olasz és szlovén könyvtárakban, levéltárakban, Pécs, Budapest, Pannonhalma, Fiume, Milánó és Róma érintésével.

Az első fejezet (12–13) bemutatja a kutatás tárgyát, célját, módszereit, amelyeket az előzőekben már ismertettem, valamint a dolgozat hipotéziseit. Hipotézisek többek között, hogy a magyar–olasz két tanítási nyelvű oktatási formák hatása túlmutat a mindenkori nyelvpolitika általános célkitűzésein, hogy a szakirodalommal ellentétben a magyar–olasz két tanítási nyelvű oktatási formák már a XX. század második fele előtt is léteztek, hogy a tartalom alapú nyelvoktatás tágabb fogalom, mint a két tanítási nyelvű oktatás, továbbá hogy a terminológia igen fontos szerepet játszik a tantárgyi hátrányok kompenzálásában.

A következő fejezet (14–25) gondosan feldolgozott szakirodalom segítségével ismerteti meg az olvasót a tárgykör legfontosabb definícióival, a tannyelv, a célnyelv, a kétnyelvű oktatás, a két tanítási nyelvű oktatás, a tartalom alapú nyelvoktatás fogalmával és a két tanítási nyelvű oktatás fajtáival. Időrendben mutatja be a különböző tannyelveket a magyar közoktatásban, valamint az olasz nyelv nem kötelező tantárgyként való bevezetésének a körülményeit.

A kötet harmadik, leghosszabb fejezete (26–78) szisztematikusan és részletekre kiterjedő precizitással mutatja be az olvasóknak a fiumei magyar iskolákat. Olvashatunk egy rövid részletet Fiume történelméről, a Mária

Terézia uralkodása idején kiadott diploma, a *corpus separatum* jelentőségéről, amely a várost Magyarországhoz csatolta. Fiume felvirágzásával és a magyar–olasz kapcsolatok változásaival kapcsolatban megtudjuk, hogy Fiume lakossága 1658-tól 1918-ig a kimutatók szerint fokozatosan nőtt, és ezzel párhuzamosan a magyar jelenlét is egyre meghatározóbbá vált. A magyar nyelv kezdetben természetesen teljesen idegen volt a város lakói számára, de a több mint száz éves magyar jelenlét végére jelentős helyet vívott ki magának. A fejezet ismerteti a három magyar időszak és a közbeeső időszakok iskolarendszerét, a magyar nyelv fokozatos térnyerését. Leírja az egyes korszakok iskolatípusait, szemléletes táblázatokban ábrázolja egy-egy tanév tanulóinak és tanköteleseinek a számát. Bemutatja azt a hat iskolát, amelyekben valamilyen módon jelen volt a magyar nyelv, többek között a felső középintézményt, majd főgimnáziumot, a leánygimnáziumot és a községi főreáliskolát. A magyar nyelvoktatásnak nem mindig volt túl nagy sikere az egyes intézményekben, de a szerző gondosan végigvezeti az olvasót azon az úton, amelyet a magyar nyelvoktatás bejárt az egyes iskolákban, kitérve az egyes intézményigazgatók, magyar nyelvtanárok munkásságának a bemutatására és eredményeik vizsgálatára. Kiemelkedő egyéniség volt például a felső középintézmény, majd főgimnázium élére kerülő Erődi Béla, aki magyar tanárokkal töltötte be az üres állásokat, átdolgozta a tantervet és megnövelte a magyar nyelv és irodalom óraszámát. Az utolsó részben, a fiumei magyar iskolák jelentőségét elemezve a szerző arra a következtetésre jut, hogy a fiumei magyar iskolák tevékenysége, illetve a kétnyelvűség segítője volt a nemzetközileg is elismert tudományos munkásságnak. A teljesség igénye nélkül idéz jó néhányat azon tudósok közül, akik az iskolák tanárai és egykori diákjai voltak, mint például Emich Gusztáv, Garády (Gauss) Viktor, Korach Mór vagy Prodam Guidó.

A negyedik és az ötödik fejezet (79–110) a Magyarországon működő budapesti olasz

iskola és pannonhalmi olasz gimnázium részletes elemzésével foglalkozik. A vizsgálat az 1920–30-as évek magyar–olasz kapcsolatainak a leírásával és az ezekre pozitívan ható tényezőknek a feltárásával kezdődik: Corvin Mátyás Társaság, Dante Társaság budapesti megalakulása, illetve az olasz nyelv kötelezően választható tárgyként való bevezetése Magyarországon. Pelles azt a folyamatot mutatja be, amelynek révén a kezdeti olasz nyelvtanfolyamok iskolává alakulhattak át. Mind a budapesti, mind a pannonhalmi intézményeknél részletesen tárgyalja az iskola működését, megnyitásától bezárásukig. Részletezi az egyes években az iskolákban tanuló diákok számát, a tanulói gárda összetételét. A diákok visszaemlékezése alapján beszél az egykori oktatók szakmai felkészültségéről. A budapesti iskolában az olasz közoktatási törvény által előírt tantárgyakat tanították, amelyek kiegészültek a magyar tantárgyakkal, a pannonhalmi gimnáziumban pedig a magyar nemzeti kultúra közlése volt a cél, amely az olasz nyelv és műveltség ismertetésével egészült ki. A budapesti iskolában gondot okozott, hogy a frissen beiratkozott diákok nem beszéltek olaszul, ezért nyáron és a tanév első pár hónapjában intenzív nyelvtanfolyamot tartottak számukra. A későbbiekben az óravezetés, a magyar órák kivételével, olaszul zajlott. Az iskola Működési Szabályzata kimondta, hogy az olasz közoktatási törvényben előírt tantárgyakon kívül a magyar tantárgyakat is tanítani kell. Az elemi iskolában a magyar állampolgárságú diákok minden tanév végén vizsgát tettek ezekből a tárgyakból. A középiskolai osztályokban a nem magyar anyanyelvű tanulók az első három évben kaptak némi engedélyt, de a negyedik évtől a magyar társaikkal megegyező elbírálásban részesültek.

A budapesti olasz iskola, a világ más olasz iskoláival szemben, elsősorban politikai, kulturális és nyelvpolitikai célokat szolgált. Ez azonban nem jelentette azt, hogy valóban rászolgált volna a későbbiekben ráragasztott „fasiszta iskola” címre, amit mi sem bizonyít

jobban, mint az a tény, hogy 1944-ben az érettségire jelentkezett 15 tanulóból 12 zsidó vallású volt, és mind jelesre érettségiztek. A pannonhalmi gimnázium mindenekelőtt arra törekedett, hogy megvalósítsa a keresztény erkölcsi alapokon nyugvó hazafias nevelést.

A milánói magyar iskola című fejezet (111–125) a magyar kolónia eredetének vizsgálatával kezdődik. A Milánói Magyarok Egyesülete megalakulásának pontos dátuma nem ismeretes, az egyesülettel kapcsolatos első hír az 1920-as évek közepére tehető. A leírásból megtudhatjuk, hogy az egyesület egy folyóiratot is kiadott *Gazzetta ungherese di Milano* címmel.

1932-ben a konzulátus 150 magyar családot tartott nyilván 50 tanköteles gyerekkel, bár a becsült számuk 6–700 körül mozgott. A Milánói Magyarok Egyesülete magyar tanfolyamot hirdetett meg 1934-ben, a magyar iskolának nevezett tanfolyamot 1935-től olasz tanulók is látogatták. A diákok száma évről-évre nőtt, ami állandó költözködéssel kényszerítette az iskolát. Az 1938/39-es tanévtől az intézmény elemi iskolává alakult át, és teljes mértékben illeszkedett az olasz iskolarendszerhez. Az iskola életének kiemelkedő alakja volt Klimkó Lászlóné, aki nemcsak ingyen tartotta az óráit, de időnként az iskola rezsijét is saját pénzéből fizette. Az iskola ingyenes volt mind a fiatalok, mind az olasz felnőttek részére, akiknek magyar nyelvtanfolyamot indított. A magyar–olasz iskola tanulóinak pontos száma csak három tanévre vonatkozólag ismeretes, ebben az időszakban a szám több mint megháromszorozódott, de a magyar származású gyerekek száma a 10%-ot sem tette ki. A szerző osztályokra lebontva ismerteti az egyes tanórák nyelvét és az ezzel kapcsolatos tudnivalókat. A gyerekek az iskolában az első perctől kezdve két tanítási nyelvű oktatásban részesültek. A tartalom alapú nyelvoktatás elsősorban a történelem és a földrajz órákon valósult meg. A magyar iskola sikere azt bizonyítja, hogy más olasz városokban is lett volna létjogosultsága hasonló intézménynek.

A hetedik fejezet (126–139) a jelenlegi magyar–olasz két tanítási nyelvű iskolákkal foglalkozik. Leírja a rendszerváltás körüli szemléletváltás körülményeit a tannyelv-politikában, majd a megszokott precizitással mutatja be a pécsi Kodály Zoltán Gimnázium magyar–olasz két tanítási nyelvű tagozatát. Ahogyan az előzőekben, ismerteti az iskola létrejöttének körülményeit és működését, ír a tanulókról és a tanárokról, az olasz nyelven tanított tantárgyakról, és végül rövid kitekintést ad a közép-kelet-európai olasz célnyelvű iskolákra.

A Tantárgyak idegen nyelven című fejezetből (140–159) a matematika olasz nyelven történő tanításának a nehézségeit ismerheti meg az olvasó. Megtudhatjuk például, hogy különbség van a magyar és az olasz matematikatanítás szemléletében. A szerző szembeállítja a szaktanárt és a nyelvtanárt a szaknyelv-oktatás szempontjából, hangsúlyozva mindkét esetben az előnyöket és a hátrányokat. Foglalkozik a matematikai fogalmak, eljárások, formulák elnevezésével, valamint a köznyelvitől eltérő grammatikai formában használt kifejezések kapcsán felmerülő kérdésekkel. Részletesen kitér a tankönyvek és szótárak fordításának nehézségeire, ezeket példákkal illusztrálja. A fejezet utolsó részében rávilágít: nem kis fába vágják a fejszéjüket azok a tanulók, akik arra vállalkoznak, hogy egy vagy több tantárgyat idegen nyelven tanuljanak meg, de ma már kutatásokkal bizonyított, hogy a kétnyelvűségnek több pozitív hatása van, mint hátránya. Göncz Lajos szerint „a kétnyelvűvé váló egyének beszéd- és kognitív potenciáljai teljesebben is realizálódhatnak, mint egynyelvű környezetben”.*

A kötet utolsó fejezete (160–167) összegzi a kutatás eredményeit nyelvpolitikai, tannyelv-pedagógiai és tantárgy-pedagógiai

* Göncz Lajos: A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben. In: Kassai Ilona (szerk.): *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. A 6. élőnyelvi konferencia előadásai*. MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya: Budapest, 1995. pp. 65–81.

szempontból. Kiemeli a tényt, hogy a magyar–olasz két tanítási nyelvű oktatásra a történelem legkülönbözőbb időszakai alatt is igény volt, ami egyértelműen bizonyítja, hogy ez az oktatási forma messze túlmutat a mindenkori nyelvpolitika érdekein. Végigvezeti az olvasót a különböző intézményekben alkalmazott két tanítási nyelvű oktatási formákon, azt bizonyítandó, hogy a szakirodalom állításával ellentétben ezeknek az oktatási formáknak bizonyos fajtáit, például a belemerítési programot, jóval a XX. század második fele előtt is alkalmazták a fiemei iskolában. Végezetül megismétli, hogy bár a két tanítási nyelvű oktatásnak lehetnek tantárgyi hátrányai, ezek a negatív hatások optimális körülmények között kompenzálhatóak.

A mű 32 mellékletet tartalmaz, amelyek egyrészt a leírt tények alátámasztását, másrészt ezek szemléletesebbé tételét és nem utolsósorban az olvasottak elmélyítését szolgálják. A kötetet irodalomjegyzék zárja, amely hosszú oldalakon keresztül listázza a témához kapcsolódó magyar és olasz nyelvű műveket.

Pelles Tamás könyvét ajánlom mindazoknak, akik a téma iránt érdeklődnek, legyenek akár nyelvészek, akár történészek, és mivel kitűnő példája annak is, hogyan érdemes PhD disszertációt írni, ajánlom minden PhD hallgatónak.

Lanteri Edina

A szerkesztők pedig ajánlják a könyvet a két tanítási nyelvű iskolák pedagógusainak, a magyar–olasz kulturális kapcsolatok iránt érdeklődőknek, valamint a matematika oktatásának és terminológiájának kutatói számára.

Gottdank Tibor

Szemantikus web – Bevezetés a tudásalapú internet világába

ComputerBooks: Budapest, 2006. 282 p.

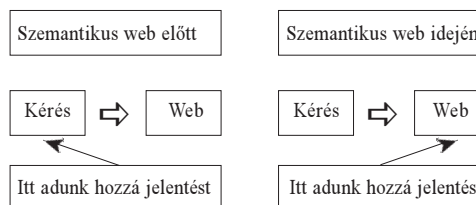
A szerző – a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetének (MTA SZTAKI) munkatársa – az

informatika egy olyan új kutatási területére vezeti be az olvasót, amelyről Magyarországon eddig viszonylag kevés publikáció látott napvilágot.

A könyv az informatika területéhez áll közelebb, de jelentős nyelvészeti vonatkozásai vannak, emiatt lényegesnek tartjuk ismeretetését a nyelvész közösség számára. Jelen recenzióban a könyv bemutatása mellett tudatosan törekszünk a nyelvészeti aspektusok hangsúlyozására. Ebből következik, hogy a kötet informatikai szakmai részét (a könyvvel ellentétben) kevésbé kimerítően tárgyaljuk.

A *szemantikus web* mint fogalom a nyelvészetben viszonylag kevésbé ismert, ezért szükséges a szerző (egyik) definícióját idézni: „A szemantikus web célja a weben fellelhető információk egységbe rendezése, egy olyan hálózat létrehozása, ahol az adatokat nemcsak az ember, hanem az automatizált eszközök is képesek egymással megosztani és feldolgozni.” (p. 5)

Sematikusan ábrázolva (p. 4):

A szemantikus web elképzelés tehát (sok más gyakorlati alkalmazáson túl) lehetővé teszi, hogy például a gép a *burgonya* szóra keresve azon dokumentumokat is „megtalálja”, ahol *burgonya* helyett *krumpli* szerepel.

Nyelvészek számára az első fejezet kínál izgalmas lehetőségeket, hiszen a szemantikus web és a mögötte húzódó elképzelések irányadóak lehetnek a jövőben nyelvészeti kutatások számára. Ebben a fejezetben a szerző a szemantikus web mibenlétét tárja fel az olvasóknak. A szemantikus web fejlesztése nem azt jelenti, hogy a webhez „mesterséges intelligenciát” adnak. „Csak” azt jelenti, hogy a weben fellelhető adatokat megfelelő „cím-